

LETÂYİFÜ'L-KUDSİYYE'YE DAİR

Yazarı, Sunulduğu Kişi ve Telif Tarihi Hakkında Düşünceler

Dr. Abdülbaki ÇETİN*

ÖZET

Letâyifü'l-Kudsiyye, Eski Anadolu Türkçesi dönemine ait mensur eserlerden biridir. Konusu siyerdir. Bugüne kadar, yazarı, kime sunulduğu ve telif tarihi bilinmeyen Letâyifü'l-Kudsiyye, bu makalede ilk kez bu yönleriyle ele alınacaktır.

Anahtar kelimeler: Eski Anadolu Türkçesi, Letâyifü'l-Kudsiyye, Ahmet Abdülcebbaroğlu, Umur Paşa, Aydınoğulları.

Giriş

Eski Anadolu Türkçesi eserlerinden *Tuhfetü'l-Letâyif*¹ üzerine doktora çalışması yapmayı kararlaştırdıktan sonra geniş bir literatür taraması yapmış ancak eserin başka bir nüshası ve yazarının başka eserlerinin varlığı hakkında bir bilgi bulamamıştık. Metni transkribe ederken eserin sonlarına doğru yazarın eserini *Tuhfe* olarak adlandırdığını farketmiş, (“tamâm oldı *Tuhfe* kitâbınıñ taşnîfi”197b/7), bunun üzerine yeniden daha kapsamlı bir katalog taramasına girişmiştik. Bu ikinci tarama esnasında iki bitirme tezi ile bir doktora tezi dikkatimizi çekmişti.

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyat Bölümünde hazırlanan “*Kitâb-ı Tuhfe*”² başlıklı bu iki bitime tezi, aynı fakültenin Türk Dili Seminer Kitaplığında 3784/2 numarayla kayıtlı yazmaya dayanıyordu. Seminer

* Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.

¹ Abdülbaki Çetin, *Ahmet Abdülcebbaroğlu: Tuhfetü'l-Letâyif* (Giriş-İnceleme-Metin-Dizin), Atatürk Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Erzurum 2002, XV+621 s. (Bundan sonra “TuhL.”).

² Yıldız, Sakine, *Kitâb-ı Tuhfe'nin Transkripsiyon ve Gramatikal İndeksi*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, (Yayımlanmamış mezuniyet tezi) İst., 1972, 81 s. (İstanbul Üniversitesi Merkez Ktp. nr. 9455); Kara, Nimet, *Kitâb-ı Tuhfe'nin Transkripsiyon ve Gramatikal İndeksi*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, (Yayımlanmamış mezuniyet tezi) İst., 1972, 74 s. (İstanbul Üniversitesi Merkez Ktp. nr. 9451).

kitaplıklarındaki yeniden yapılandırma çalışmalarından ³ dolayı söz konusu yazmayı inceleme imkânı bulamadık. Üzerine hazırlanmış mezuniyet tezlerinden yaptığımız karşılaştırma bu yazmanın *Tuhfetü'l-Letâ'if*'in sondan eksik bir nüshası olduğunu gösteriyordu.

"*Letâ'ifü'l-Kudsiyye*"⁴ isimli doktora tezi ise, tam adı *Letâ'if-i Bahayî ve Şemâ'iy-i Nebevî* (139a/12) olan, konusunu "*siyer (Hz. Muhammed'in hayatı)*"den alan, müellifi ve te'lif tarihi bilinmeyen ancak Rüstem adlı bir müstensih tarafından H. 936 (M. 1529) tarihinde istinsah edilen"⁵ Süleymaniye Kütüphanesi Ayasofya Bölümünde 2027 numarayla kayıtlı yazmaya dayanıyordu.

Söz konusu tezi incelerken hazırlayanının, "*eserin müellifi kimdir, yaşadığı dönem ve mekân neresidir, edebî kişiliği hakkında bilgi var mıdır, elimizde nüshası bulunan bu eserden başka eserleri mevcut mudur? Bu soruların hiç birine sağlıklı cevap verebilme şansına sahip değiliz. Çünkü eserin hiçbir yerinde müellif adı, hayatı ve eserleri -Tuhfe diye bir kitabı dışında- hakkında bir kayıt yoktur.*"⁶ cümleleri arasma sıkıştırılmış "*Tuhfe diye bir kitabının dışında*" ara sözlü dikkatimizi çaktı ve hareket noktamızı oluşturdu.

Bu makalede, *Letâ'if-i Kudsiyye*'nin yazarı, sunulduğu kişi ve telif tarihiyle ilgili elde ettiğimiz bulguları dikkatlere sunacağız.

***Letâ'ifü'l-Kudsiyye*'nin Yazarı, Sunulduğu Kişi ve Telif Tarihi**

Letâ'ifü'l-Kudsiyye'de yazar adı yer almamaktadır. Eserde üç kez (58a/12, 79b/13, 80a/1) geçen "*Tuhfe*" kelimesi yazarın bu adla bir eserinin daha olduğunu gösteriyor. *Letâ'ifü'l-Kudsiyye*'den yapacağımız iki alıntı ve bu alıntılardaki ipuçlarından hareketle konuyu aydınlatmaya çalışacağız:

***Letâ'ifü'l-Kudsiyye*'den-1**

Lañife: Resüle ilk kim tã'at buyurdılar namãz buyurdılar. Pes bilindi kim namãzdan ulu tã'at ve rağbetlü kulluk yokdur. Zîrã niyyetdür ve Ka'be'ye yönelmekdür ve kıyãmdur ve rükû'dur ve sücûddur, tañhiyyãtdur, selãmdur, du'ãdur, dîđãr görmeklikdür. Pes bundan ulu tã'at nicesi ola. Eger namãzdan ayruğ tã'at buyursaydı meşelã şadağa buyursaydı, ğazã buyurmaduğ olurdı, oruç buyurmaduğ olurdı. İllã namãz buyurdı. Namãz içinde dükeli dürlü

³ Bkz., İlber Ortaylı, "*Seminer Kitaplıkları*" Milliyet, Pazar eki, 7 Nisan 2002 s. 8.

⁴ Karaatlı, Racep, *Letâ'ifü'l-Kudsiyye* (Giriş-Transkripsiyonlu Metin-Gramatikal Dizin), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış doktora tezi), Erzurum, 1999, VI+810 s. (*Letâ'ifü'l-Kudsiyye*'den yaptığımız bütün alıntılar bu çalışmadan alınmıştır. Noktalama ve vurgu bize aittir. Bundan sonra "LetK.>").

⁵ Karaatlı, age., s., IV.

⁶ Karaatlı, age., s., 3.

îâ'at vardır. Namâzı kılıçak dükelisin kılmış gibi olur. *Bu laîfenüñ şerhin Tuhfe kitâbda kıldumdı. Bunda ikilemeyelüm. (LetK. 58a/5-12)*

Letâyifü 'l-Kudsiyye' den-2

Letâyifü 'l-Kudsiyye' de miraç hadisesini anlatırken, yazar, bir rivayete göre miraç yolculuğunun “Harâm”dan, bir rivayete göre ise Ümmühani evinden başladığını kaydeder, doğrusunun “Harâm”dan başladığını bildiren rivayet olduğunu belirtir. Ayrıca, *yolculuğun nasıl başladığını ve meleklerin nasıl geldiğini Tuhfe*’de de anlattığını fakat orada anlatmış olmanın burada da anlatmasına engel teşkil etmeyeceğini bildirir. Hükümdarın (=hudâvendigâr) miraç bahsini *Letâyifü 'l-Kudsiyye'* den okurken bu noktada *-yolculuğun nasıl başladığını ve meleklerin nasıl geldiğini* öğrenmek için- bunu elinden bırakıp *Tuhfe*’yi açarak söz konusu kısmı oradan okumasının uygun düşmeyeceğini bu nedenle konuyu burada da tekrarlayacağını belirtir:

Resûlden ol cemâ'at kim adların zikr eyledüm nakl eylerler ve eydürler: Resûlullâh mi'râca Harâmdan çıkdı dağı bir nice ulular eydürler: Ümmühânî evinden çıkdı. Ümmühânî resûlüñ atası qarındaşı Ebû Tâlib kızıdır, resûlüñ helâlidür. Toğru oldur kim Harâmdan çıkdı. *Nicesi çıkdığın ve firîşeler geldiğin Tuhfede eyitdüm.* İllâ anda eyitmekle bu kitâbda eyitmek yaramaz. Anuñ-çün kim huğâvendigârum bunı oquyı dururken bu aracukda bunı koyup anı okusa olmaz. Bunda dağı yazalum. Anuñ-çün kim ol sözüñ yeri bu kitâbdadır. Tuhfede istîşâr-içün yazıldı. (*LetK.*, 79b/10-80a/1)

Bu ifâdelerden sonra miraç hadisesinin nasıl cereyan ettiği anlatılır:

“...gördüm Cebrâ'îl iki büküldi selâm kıldı ikrâm-ıla. Selâmın aldum, otur didüm. Bağdum yitmiş biñ ferîşte dükeli rahmet tonında. Bunları göricek sevindüm... degme bir ferîştenüñ elinde bir şabak tolu uçmak saçısı. Dükeli bir kezden selâm kıldılar. Yetmiş hülle getürdiler ve bir nürdan tâc ve uçmak bardaklarından bir bardak yâkütandan. Turdum âbdest aldum.... Andan Cebrâ'îl eyitdi: Yâ Resûla'llâh, Tanğrı te'âlâ saña selâm kılar, eydür: “Kâfirlerden çok zahmet gördün. Bir iş istersin ki hemdem ola ve bir yâr istersin kim halvetde gönülündeki râzı aña diyesin... Yetmiş hülle egnüme geyürdi, nürdan yâc başuma urdılar ve bir kezden üzerüme saçı kıldılar andan burâk dardılar... Resûl bindi Cebrâ'îl gâşiyesin götürdi. İsrâfîl kolın dutdı. Bunı gördi ferîşeler resûlüñ önüne düşdiler. Hağ te'âlâ buyurdu ferîşeler döşediler uçmak hüllelerin ve sündüsin ve istebrağın

Mekke'den Mescid-i Akşâya degin yire başmadı uçmak sündüsi ve istebrakı üzerine basardı.... (LetK. 80a/3-81a/1).

Bu alıntılardan anlaşıldığına göre yazarın “*Tuhfe*” adında bir kitabı daha vardır ve yazar bu kitabında alıntıladığımız kısımlarda geçen iki konuya –*namaz* (namazla ilgili anlatılan latifenin şerhi) ve *miraç* (yolculuğun nasıl başladığı ve meleklerin Hz. Muhammedi göğe çıkarmak üzere gelişi)- değinmiştir. Bu önemli ipucundan hareketle önce yazarın “*Tuhfe*” adlı eserini tespit etmeye çalışacağız.

Birçok yazarın eserine isim olarak “*Tuhfe*” kelimesini seçtiği bilinmektedir. Bu eserler, ilk etapta birbirinden ayırt edilmek için ya yazarına nispet edilerek (*Tuhfe-i Sami*, *Tuhfe-i Şahidi* vs.) ya da içerikleri göz önünde bulundurularak uygun bir adlandırmayla (genellikle Arapça veya Farsça tamlama biçiminde olur bu adlandırma) anılırlar. İşte *Letâiyü'l-Kudsîyye*'de bahsedilen “*Tuhfe*”nin başına gelen de budur. Söz konusu eser, bugün “*Tuhfetü'l-Letâiyif*” olarak bilinen eserdir. Bu düşüncemizi, yazarın *Letâiyü'l-Kudsîyye*'de -yukarıda alıntıladığımız bölümlerde- “*Tuhfe*”ye yaptığı göndermeleri *Tuhfetü'l-Letâiyif*'ten takip ederek ve her iki eser arasında yapı, dil ve üslûp bazındaki benzerlikleri belirterek açıklayacağız:

Tuhfetü'l-Letâiyif'e baktığımızda *Letâiyü'l-Kudsîyye*'den yaptığımız 1. alıntıyı (*Letâiyü'l-Kudsîyye den-1*) namaz bahsinin işlendiği ikinci bölümde görüyoruz. Yazar, bu bölümün başında da bu latifeyi adeta tek cümleyle özetlemiştir:

Kitâbuñ ikinci kısmına şürû' kılalum, Tañgrı te'âlâ tevfiķıla. Bu kısım içinde namâz surların ve aħkâmların beyân kılisaruz. Zîre kim lâ ilâhe illâ'llâh Muħammed resûlu'llâhdan soñra *namâzdan ulu tã'at yokdur*. (*TuHL.*, 123a/11-13).

Latîfe: Namâz bir tã'atdür dükeli dürlü tã'at ve 'ibâdetler mecma'ıdır. Namâzda tevħîd var, zekât var, oruc var, gazâ var, ten kulluğı var, gönül kulluğı var, dil kulluğı var, temcîd var, tekbîr var, kırâ'at, rükû', sücüd, kıyâm, ħuzû', ħuşû', mahabbet var. Pes dükeli 'amellerüñ dirneşegegidür. Eyle olıcaķ Ĥaķ ħazretinde andan ulu kulluķ olası olmaz. (*TuHL.*, 147b/13-148a/4).

Latifeyi bu şekilde veren yazar devamla “şerh”ini veriyor, *Letâiyü'l-Kudsîyye*'de tekrarlamaktan kaçındığı şerhi:

Eyitdük, tevħîd var namâzda. Anuñçun kim “Allâhu ekber” demek, Tañgrı te'âlâyı dükeli naķşdan ve 'aybdan münezzeħ bilmekdür. Ve andan tanuķlıķ olur Tañrıya iki demekden Tañgrı 'ayblu demekden.... (*TuHL.*, 148a/5-7). Bu şerh, 149a/11'e kadar devam eder.

Tuhfetü'l-Letâiyif'te miraç hadisesinin anlatılışı da *Letâyifü'l-Kudsiyye*'de bahsedildiği gibidir (*Letâyifü'l-Kudsiyye'den-2*). *Tuhfetü'l-Letâyif*'te olayın Harâm'dan başladığı ve meleklerin nasıl geldiği ayrıntılı bir biçimde yer alır:

Tağrı te'âlâ Cebrâyle eydür: "Yâ Cebrâ'il, habîbüm kâfirler elinden üşendi, incindi. Harâmda oturmuşdur gönli yavuz. Bir münis ister dağı bir halvet yir kim kendü derdin eyde. Uçmağdan Muşafânuñ Burâkın al, yidinci kat gökden yitmiş biñ tabak dürr ü cevher algıl. Tabakları birer firiştelere vir. Yidi biñ kez biñ uçmak sündüsinden, istebrağından algıl. Dağı yitmiş hulle algıl. Nürdan dağı bir tãc algıl, yidi küngürelü. Andan varuñ, benden habîbüme selâm degürüñ. Ol firiştelere dükelin elin ayağın öpsünler; ol tabakları üzerine saçu kılsunlar. Andan ol yitmiş hulle'î geysün, tãcı başına ursun, Burâka binsün, ilk Mescid-i Akşâya gelsün. Andan arşumuzdan ilet. Yüz biñ yıllık yol yukarı çıksun. Yollarda gökler firıştelere karşılasunlar. Her bir firişte elin öptüp saçu kılsunlar. Ol sündüs ve istebrağ bizlerin atı ayağı altına döse kim habîbüm Allâh diyüp sündüs üzerine eşe." Cebrâyl 'aleyhi's-selâm Tağrı te'âlânunı buyruğın yerine getürdi. Resül sevinü durugeldi. Burâka yakın geldi binmege... (*TuhL.*, 90b/10-91a/10)

Bu iki delil, *Letâyifü'l-Kudsiyye*'nin yazarının bahsettiği *Tuhfe* adlı eserinin elimizdeki *Tuhfetü'l-Letâyif* olduğu hususunda en küçük bir şüpheye yer vermemektedir.

Bunun dışında her iki eserin benzer başka özellikleri de vardır. Bunları da şöyle sıralayabiliriz:

***Letâyifü'l-Kudsiyye* İle *Tuhfetü'l-Letâyif* Arasındaki Benzerlikler**

Letâyifü'l-Kudsiyye ile *Tuhfetü'l-Letâyif* arasındaki diğer benzerlikleri şöyle sıralayabiliriz:

a. Yapı Yönüyle

Her iki eserin de yapısı aynıdır:

Yazar, *Letâyifü'l-Kudsiyye*'yi on beş bölüme ayırmıştır. (Mevcut kısım on bölümdür). Bölümler, konularla ilgili latifelerle genişletilmiştir. (Karaatlı, age., s., 5) Aynı yöntem *Tuhfetü'l-Letâyif*'te de uygulanmıştır. *Tuhfetü'l-Letâyif* üç bölüme ayrılmış her bölüm konuyla ilgili latifelerle genişletilmiştir.

b. Dil ve Üslûp Yönüyle

1. Her iki eser dil ve üslûp yönüyle bir birine benzer:

Yazar anlattığı konuları yer yer ayetlerle delillendirmektedir. Bu delillendirme usulü her iki eserde aynıdır:

Ta'îgrı te'âlâ Kelâm-ı Kâdiminde buyurur... *LetK.*, 2b/9; *TuhL.*, 142b/9

Nitekim Kûr'ânda haber virür ... *LetK.*, 4b/4; *TuhL.*, 84a/12

Nitekim Kûr'ân içinde buyurur... *LetK.*, 5a/13; 5b/7...; *TuhL.*, 84a/13; 85b/7; 86b/12...

Nitekim Kûr'ân içinde haber virür ... *LetK.*, 5b/3, 11, 15; 6a/4, 8, 12; 8a/1, 3; 9a/2, 7; 9b/10; 12b/4...

Nitekim Kûr'ân içinde haber virdi *TuhL.*, 84b/3, 5, 6; 85b/3

Dağı bir âyetde buyurur kim... *LetK.*, 5b/13; 6a/1, 9; 8a/4...; *TuhL.*, 83b/7

2. Her iki eserde de şu ifadeler Tanrı tarafından bir "yemin" ifadesi olarak sık sık tekrarlanmaktadır:

Bentüm 'izzetüm 'azametüm haqqıçun... *LetK.*, 10a/15; 78a/9-10; 79a/7; *TuhL.*, 82a/5; 83a/6; 90b/5; 92b/11...

Bentüm 'izzetüm haqqıçun *LetK.* 77b/1; 82a/5; *TuhL.*, 87b/12; 88b/9; 94a/10; 103a/6...

3. Her iki eserde de yazar anlattığı latifelerin bazılarının orijinal olduğunu hiçbir eserde bulunmadığını kaydeder:

ol laîfeler kim bu kitâbda eydildi bulunmaya hiç kitâbda illâ bu kitâbda bulına âlemüñ âlimleri cigerlerin kan eylediler bu le'âyifden bir nicesi ellerine girmedi elhamdulilâh kim işbunuñ gibi kitâb nâdirdür dağı şunuñgibi le'âyif kim yüz mücellid 'Arabça tefsîr okuyanlar birisine irişmezler hüdâvendigârum şol arı i'tikâd berekâtında müyesser oldı *LetK.*, 2b/2-7.

Va'llâhiçün bu laîfe dağı nâdirdür, bulunmaya. *TuhL.*, 150b/3-4.

4. Her iki eserde de yazarın kaynakları aynıdır. Tesirler, tarihler, muteber kitaplar, uluların ve meşayihin sözleri vs. Ancak *Tuhfetü'l-Letâyif*'te olduğu gibi *Letâyifü'l-Kudsîyye*'de de bu kaynaklar genellikle maddileştirilmez.

Tefsîrlerde ulular getürmüşlerdür kim... *LetK.*, 23a/5

Mu'teber kitâblarda ulular getürmüşler kim... *TuhL.*, 100b/13

İşbu kelîme mu'teber tefsîrlerde mezkûrdur... *LetK.* 84b/11

müfessirler eydürler... *LetK.*, 24b/3

Müfessirlerüñ birincisi eydürler kim... *TuhL.*, 161a/9

meşâyih eydürler... *LetK.*, 24a/15

5. Yazar konuyu fazla uzatınca toparlamak maksadıyla her iki eserde şu ifadeye sık sık başvurur “giri varalum sözümüz üzerine”

giri varalum sözümüz üzerine *LetK.*, 53b/12; 131a/14; *TuhL.*, 86b/7; 90a/7; 96a/7; 107a/5; 111b/12; 121a/12; 146a/1

giri varalum sözümüze *LetK.*, 20b/1; 51a/11; 55a/10; 66b/7; 124b/6; 137a/8

6. Yazar her iki eserinde, yaptığı nakillerden sonra eğer aykırı bir kanaat taşıyorsa kanaatini ya da bir konuyla ilgili çok rivayete yer vermişse bunlardan hangisini benimsediğini, doğru bulduğunu yer yer belirtir:

...dürüst ve doğru kavil *ben du'acı ve za'if katında* oldur kim... *LetK.*, 110a/15-110b/1

ben za'if katında dürüst ve doğrudur oldur kim... *LetK.*, 53a/8

Bireginün yazığı gitmediği yerde mālın ve emegin yile virmek yokdur. Şahîh budur, *ben za'if kıyında*. *TuhL.* 175a/9-11

Onuncısı doğru ve ihtiyârdur, *ben za'if kıyında*. *TuhL.*, 159b/2-3

Egerçi kim bu söz hoş sözdür, ulular ağzından çıkmışdur illâ *ben za'if kıyında* key taḥkîklü söz degüldür. *TuhL.* 161a/12-13

7. Her iki eserinde de yazar yer yer “hudâvendigâr”a hitab ederek konuyu anlatmaktadır. Bu hususu “eserin sunulduğu kişi” başlığı altında ayrıntılı olarak ele alacağız.

8. Her iki eserde bunların dışında başka benzerlikler de görüldü. Bu benzerlikler arasında bazı tavsifleri özellikle belirtmemiz gerekir:

Rabî'a bir *ḳarañu bacasuz ve derecesüz eve* girürdi *LetK.*, 11a/5.

“derecesüz bacasuz ḳarañu ev” benzetmesi *TuhL.*'de de yer almaktadır.

Âh ol *derecesüz bacasuz çirâgsuz döşeksüz münissüz ḳarañu ev* ḳorkusından. *TuhL.*, 90a/3-4.

Rabia içim “ahiret hatunu” ifadesi iki eserde de şu şekilde yer almıştır:

Yâ Rabî'a yâ âḫiret ḫatunı *LetK.*, 11a/7.

İy Râbi'a, iy âḫiret ḫatūnı, *TuhL.*, 110a/4-5.

ḳatrân gönlek *LetK.*, 68a/6; 93b/15; 101b/12; *TuhL.*, 149a/7

benüm mevc uran rahmetüm deñizlerinden *LetK.*, 68a/11

rahmetümüz deñizleri mevc urur *LetK.*, 59a/15

rahmetüm deñizleri mevc urur. *TuhL.*, 82a/12

senün rahmetün deñizleri mevc urur *TuhL.*, 111a/2

gözlerinden yaş yirine ḳan dök- *LetK.*, 68b/3

Gözlerinden yaş yirine kan akıt- *TuhL.*, 89a/3

Mukayese için her iki eserden aldığımız şu küçük parçaya da bakılabilir. Bu üslûp benzerliği her iki eserin bütününe hakimdir.

...anuñ kerâmetin ve mu'cizâtu biñ buncadur illâ işbu kadar bunda ihtîşâr kılalum *LetK.*, 39b/14-15

Ma'lûm olsun kim zekât sırrıla yaluñuz, mücelledler tolar. İllâ özi oldur. İşbu kadar ihtîşâr kırup hükmüne başlayavuz. *TuhL.*, 167b/4-5

Letâyif'-i Kudsîyye'nin Yazarı ve Sunulduğu Kişi

Letâyifü'l-Kudsîyye'nin hiçbir yerinde yazar ve eserin sunulduğu kişi adı zikredilmez. Ancak, yazar konuyu samimi bir ifadeyle karşısında "hudâvendigâr" varmış gibi anlatır:

...*Hudâvendigâruma* ma'lûm olsun kim şol kursağı tar mu'kallid fakihler eydürler kim... (*LetK.*, 56b/15-57a/1)

Hudâvendigâruma ma'lûm olsun kim kamu yaradılmışlar gözi ve göz nürü ve bakmağı ol bağışladı... *LetK.*, 76a/1-2

zehî cevâblar sultânı kim bu cevâbdur *hudâvendigâruma* saçu olsun *LetK.*, 78a/12

Hudâvendigâruma ma'lûm olsun kim dünyâ karañulığından nefis karañulığından kimesne... *LetK.*, 89a/8

...*Hudâvendigârum* devletinde bunuñ gibi letâyifi bed'ra gayb âleminde vucûda gelir... *LetK.*, 60a/4-5

"eger evvelin ve âhirin cem' olurlarsa mî'râc nerdübânı taḥkîkin bundan yigrek kılmayalar yüz biñ şükür ol Tanğrıya kim bize takrîr ben za'ife muvâfık kıldı *hudâvendigârum* devletinde *LetK.*, 89b/14-90a/1

Aynı ifadelere *Tuhfetü'l-Letâyif* te de karşılaşıyoruz:

Huzâvendigâruma ma'lûm olsun kim لا إله إلا الله (=lâ ilâhe illâ'llâh) demekde iki dürlü ma'nî var. *TuhL.*, 105a/10

Yüz biñ şükür ol pâzişâhlar pâzişâhına kim *huzâvendigâruma* haḫ neydügin bildiripdür, kendü inâyetile, bâḫıldan ve bid'atden anuñ hazretin şaklayupdur. *TuhL.*, 170a/6-8

İşbu bahşi *huzâvendigâruma* añladayın. *TuhL.*, 171a/3

Hergiz bu mes'ele'i kimesne bu taḥkîkile yazduğı yokdur. İllâ ben du'acı *huzâvendigârum* devletinde yazdum. *TuhL.*, 171a/13-171b/1

“Hudâvendigâr” kelimesi *Tuhfetü'l-Letâyif*'te 24, *Letâyifü'l-Kudsiyye*'de ise 20 kez geçmektedir.⁷

Yazarın, *Letâyifü'l-Kudsiyye*'de, miraç bahsinde “hudâvendigâr”ın *Letâyifü'l-Kudsiyye*'yi bırakıp konuyu *Tuhfe*'den okuması uygun değil, bunun için *Tuhfe*'de yazdıklarımı burda da tekrarlıyorum ifadeleri her iki eserin aynı “hudâvendigâr” a sunulduğunu göstermektedir.

Bu “hudâvendigâr” kimdir?

Letâyifü'l-Kudsiyye'nin giriş kısmında yazar bu “hudâvendigâr”ın önemli bir özelliğini kaydedilmiştir: “begler serveri”.

“Hudâvendigârım, gözüm nûrî *begler serveri*, cömerdler mihteri, ‘âlimler gönlünde maḥbûb, velîler katında merḡûb, gök ‘ulüvlü, bulut bezlü, yağmur ‘aṭâlu, deniz gönüllü, taḡ rezânetlü, yir tevâzu‘lu, ferîşte sîretlü, güneş yüzlü, ḥabîb ü nesîb-i cihân, pâdişâh-ı kâmurân خلد الله دولته ḥâzreti bunun müṭâla‘asından çok fâyideler bula” (*LetK.*, 1b/6-10)

Bu “begler serveri” olan “hudâvendigâr”ın ismini ise yazarın kendi adlandırmasıyla “*Tuhfe*” (= *Tuhfetü'l-Letâyif*) adlı eserinde buluyoruz: “Umur Paşa.” “*Tuhfe*” sadece eserin sunulduğu hudâvendigâr’ın kimliğini aydınlatmakla kalmaz yazarın ismini de bize bildirir: “Ahmed Abdü'l-Cebbâroḡlu”.

Bu kitâb tuḥfedür, za‘îf du‘âcî Ahmed‘Abdül‘Cebbâroḡlından ḥuzâvendigâr oḡlı, sa‘âdet anuñ yâri, şehâdet anuñ ḡam-güsârî, saḡâvet anuñ işi, ‘inâyet anuñ işi, ‘ömri olsun yüz yıldan aṡa, cânlar sevdüḡi Umür Paşa خلد الله دولته ḥâzretine. Ümîzdür kim ḥâzretinde maḡbûl düşûp anuñ içindegile ‘amel kılmâḡa muvaffaḡ ola. (*TuhL.*, 81b/2-7).

Ayrıca, her iki eserin giriş kısmından alıntıladığımız, eserlerin sunulduğu kişiye övgü mahiyetindeki bu bölümler arasındaki paralellik ve her ikisinde yer alan خلد الله دولته dua cümlesi dikkat çekicidir. Bu cümle Umur Paşa adına kesilen sikkelerin arka yüzünde şu şekilde ifadesini bulur: خلد دولته⁸

⁷“Hudâvendigâr” kelimesi her iki eserde de geçtiḡi bütün yerlerde istisnasız “hükümdar” anlamındadır. Kastedilen de eserin sunulduğu kişi yani Umur Paşa’dır. Kelimenin, *Letâyifü'l-Kudsiyye*'de geçtiḡi bütün yerlerde “Allah, Tanrı” olarak anlandırılması uygun düşmemiştir. (Karaatlı, age., s., 473).

⁸ Ahmed Tevhid Bey, “*Saruḡan ve Aydinoḡulları*” Tarih-i Osmani Encümeni Mecmuası, Cüz, 10, 1 Teşrin-i Evvel 1327, s., 625.

Letâyifü'l-Kudsiyye'nin Telif Tarihi

Letâyifü'l-Kudsiyye, Umur Paşa (1309-1348)'ya sunulduğuna göre onun hükümdârlığı esnasında yani 1334-1348 yılları arasında, *Tuhfetü'l-Letâyif*'ten sonra kaleme alınmıştır.

Yazar, *Tuhfetü'l-Letâyif*'te, miraç konusunu anlatırken “hudâvendigâr”dan “yitincek” (yeni yetişme, yeni yetişen)lerin eserlerine itibar etmemesini ister. Bu durumda, onun bu eserlerini olgunluk ya da yaşlılık devresinde kaleme aldığını söyleyebiliriz:

Resül hazreti Taŋrı te'âlânuñ kuvvetile Taŋrıyı baş gözile gördi,
nitesüz niteliksüz. Toğru söz işbudur. İşbu ma'nide ne-kim ayruksı
dirlerse toğru degüldür. Yüz yigirmi mücelled kitāba nađar kıldum tā
neydügin mi'rāc ahvālinde bilince. Huzāvendigārum *yitincekler*
kitāblarına ve sözlerine iltifāt kılmaya inşā'a'llāhu te'ālā. (*TuhL.*,
99a/12-99b/3).

Sonuç

Letâyifü'l-Kudsiyye, Aydınogullarından Umur Paşa zamanında yaşamış Ahmet Abdülcebbârođlu'nun sade bir Türkçe ile kaleme aldığı mensur eseridir.

ABSTRACT

Latayif al-Kudsiyya is a prose manuscript, which is belonging to Old Anatolian Turkish. Its subject is the life of prophet Mohammad. Its auther, writing date and who it has presented hasn't been knowing up to date. In this study Latayif al-Kudsiyya is investigating by those means.

Keywords: Old Anatolian Turkish, Latayif al-Kudsiyya, Ahmet Abd al-Cabbaroglu, Umur Pacha, Aydınogulları